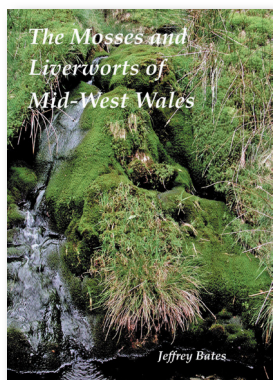

10 km w systemie UTM przed i po 1980 rokiem, liczba znanych populacji po 1980 roku, rok ostatniego znaleziska, bieżący stan populacji oraz stopień zagrożenia zajmowanych siedlisk. Ponadto wymienione są obszary chronione, w których dany takson występuje, w tym obszary Natura 2000. Większość taksonów opatrzona jest różnymi uwagami na temat rozmieszczenia, taksonomii i historii ochroniarskiej. Gatunki w atlasie ułożone są w porządku alfabetycznym. Książkę zamyka słownik terminologiczny.

Omawiana książka jest bardzo ważnym i cennym przyczynkiem do europejskiej literatury poświęconej ochronie mszaków. Jest ona doskonałą ilustracją i potwierdzeniem ogromnego postępu jaki dokonał się w ostatnim półwieczu w poznaniu flory mszaków Portugalii, dzięki czemu kraj ten należy obecnie do jednego z najlepiej zbadanych pod względem briologicznym w obszarze śródziemnomorskim. Zawiera ona wiele cennych danych na temat ekologii i fitogeografii atlantyckich i śródziemnomorskich mszaków, przez co będzie ona bardzo ważnym i atrakcyjnym źródłem danych chorologicznych dla briologów zajmujący się rozmieszczeniem mszaków w Europie. Książka jest bardzo starannie i atrakcyjnie wydana i prezentuje się bardzo dobrze od strony redakcyjnej. Niestety, jest ona w całości napisana w języku portugalskim, co stanowi istotną przeszkodę szczegółowym odbiorze jej treści. Zawiera ona tylko bardzo krótkie, trzystronicowe podsumowanie w języku angielskim, które na pewno jest niewystarczające dla pełnego i wyczerpującego zaprezentowania bogatej treści tej książki. – RYSZARD OCHYRA, *ul. Fryderyka Zolla 39, 30-898 Kraków, Polska.*

DOI: <https://doi.org/10.35535/ffgp-2019-0020>

Jeffrey BATES. 2015. **The mosses and liverworts of mid-west Wales.** 542 str., 35 tablic z kolorowymi fotografiami, 21 kolorowych rycin, 653 kolorowe mapy rozmieszczenia. Miękka oprawa, format 24 × 17 cm. Prywatna publikacja, Ascot, Berkshire. Cena: 46,31 USD + 9,85 USD (wysyłka). ISBN 978-0-9931582-0-9.

Wielka Brytania jest jednym z najlepiej zbadanych pod względem briologicznym obszarów nie tylko w Europie, ale i w świecie. Nie powinno to budzić większego zdziwienia, gdyż wyspa ta ma bardzo długą, bo sięgającą drugiej połowy XVII wieku, tradycję badań flory mszaków, prowadzonych przez duże zastępy zarówno zawodowych badaczy tych roślin, jak i świetnie nieraz wyszkolonych amatorów. Gromadzeniu danych dotyczących flory mszaków oraz ich rozmieszczenia sprzyjało stosunkowo wczesne ujęcie badań briologicznych w Wielkiej Brytanii w ramy organizacyjne. Już bowiem w 1896 roku brytyjscy briologowie zrzeszyli się w narodowej organizacji zwanej *Moss Exchange Club*, która w 1923 roku przekształciła się w prężnie do dziś działające stowarzyszenie *British Bryological Society*. Systematycznemu gromadzeniu informacji na temat rozmieszczenia roślin i zwierząt w Wielkiej Brytanii bardzo pomógł opracowany już w 1852 roku przez H. C. Watsona specjalny system jednostek geograficznych zwanych „vice-counties” (VC), oparty na najstarszym podziale tej wyspy na hrabstwa.

Efektom świetnie zorganizowanej działalności brytyjskich briologów w terenie są liczne lokalne flory mszaków dotyczące większych regionów lub poszczególnych hrabstw, publikowanych, nierzadko prywatnie, w formie osobnych książek lub obszernych artykułów w czasopiśmie. Do długiej już listy takich opracowań dochodzi teraz kolejna lokalna flora poświęcona mszakom środkowo-zachodniej Walii.

Środkowo-zachodnia Walia, czasami określana też mianem Środkowej Walii, pokrywa się mniej więcej z granicami hrabstwa Powys, utworzonego w 1974 roku z połączenia trzech dawnych hrabstw: Montgomeryshire, Rodmorshire i Breconshire. Niemniej jednak autor przyjął tradycyjny system „vice-counties”, który jest akceptowany w całej Wielkiej Brytanii przez briologów i tym sposobem badany teren obejmuje prawie cały obszar VC46 (Cardiganshire), blisko połowę VC47 (Montgomeryshire) oraz zachodnie rejony VC43 (Rodmorshire) i VC42 (Breconshire). W kierunku południkowym rozciąga się on na przestrzeni prawie 60 km, od miasta Arthog nad Zatoką Barmouth na północy do Llandewi-Brefi na południu,

natomiast w kierunku równoleżnikowym na przestrzeni blisko 70 km w najbardziej południowej części i 40–45 km w środkowej i północnej części, od Llanidloes i Rhayader na wschodzie do Zatoki Cardigan na zachodzie. Znaczną część tego obszaru zajmują Góry Kambryjskie, osiągające tu najwyższą wysokość 893 m n.p.m. na szczycie Cadair Idris przy północnej granicy badanego terenu, które zdecydowanie stają się niższe na południu, gdzie najwyższa ich kulminacja 641 m n.p.m. znajduje się na szczycie Drygorn Fawr. Zachodnie tereny środkowo-zachodniej Walii nad Zatoką Cardigan stanowią nadmorskie niziny i płaskowyże dochodzące do 200–400 m n.p.m., które zajęte są głównie przez pastwiska. Na całym tym obszarze dominują paleozoiczne skały osadowe i metamorficzne, z licznymi wychodniami skał wulkanicznych oraz mezozoiczne skały osadowe, a na jego krajobrazie wybitne piętno odcisnęły plejstoceńskie zlodowacenia oraz jego holocenińska historia. Bardzo urozmaicona i złożona budowa geologiczna tego obszaru w połączeniu z oceanicznym klimatem miały decydujący wpływ na ukształtowanie się na tym obszarze bardzo bogatej i zróżnicowanej flory i szaty roślinnej.

Omawiana książka jest efektem prawie 35 lat badań terenowych nad florą mszaków zachodnio-środkowej Walii, prowadzonych systematycznie przez autora od 1981 roku, chociaż sporadyczne zbiory mszaków z tego obszaru pochodzą już z lat 70. ubiegłego wieku. Trzeba jednak dodać, że autor prowadził jednocześnie podobne badania na brioflorą Belle-Ile w Bretanii, których wyniki opublikował w 1991 roku oraz hrabstwa Berkshire, którego florę wydał w 1995 roku. Niniejsze opracowanie jest zdecydowanie najobszerniejsze z nich. Książka ma układ klasycznej lokalnej Flory, której główną część, obejmującą około trzy czwarte jej objętości, zajmuje przegląd gatunków stwierdzonych na badanym terenie wraz z mapami ich rozmieszczenia. W sumie składa się na nią 8 rozdziałów. W siedmiu pierwszych rozdziałach, poza krótkim wstępem, omówione jest szczegółowo położenie i warunki naturalne badanego terenu (topografia, geologia i gleby oraz klimat), wpływ człowieka, szata roślinna i siedliska zajmowane przez mszaki, różnorodność gatunkowa, fitogeografia i zmiany we florze mszaków oraz przegląd najciekawszych od strony briologicznej stanowisk. Część tę zamyka siódmy rozdział przedstawiający historię badań briologicznych na tym obszarze. Warto zwrócić uwagę, że obszar ten odwiedził już w 1726 roku sam Johann J. Dillen, powszechnie uważany za ojca briologii, który wraz z Samuelem Brewerem zebrał na Cadair Idris kilka gatunków mszaków, które zostały opisane w słynnej *Historia muscorum*. Górę tę eksplorował kilkakrotnie w pierwszej połowie XIX wieku William Wilson, jeden z najlepszych brytyjskich briologów w historii, a praktycznie badania w tej części Walii prowadzili prawie wszyscy najwybitniejsi brytyjscy badacze mszaków, z H. N. Dixonem na czele. Część wstępna jest bogato ilustrowana kolorowymi zdjęciami przedstawiającymi różne krajobrazy, najbardziej typowe biotopy oraz różne gatunki mchów i wątrobowców, a dalsze zdjęcia tych ostatnich zamieszczone są w rozdziale ósmym. Sporo miejsca zajmują tu analizy ekologiczne i fitogeograficzne, bogato ilustrowane syntetycznymi mapami oraz zestawieniami tabelarycznymi.

Ogółem flora mszaków zachodnio-środkowej Walii liczy 643 taksony, w tym 4 gatunki glewików, 182 gatunki, 1 podgatunek i 2 odmiany wątrobowców oraz 439 gatunki i 15 odmian mchów. Ich rozmieszczenie jest przedstawione na mapach punktowych w pięciokilometrowej siatce kwadratów. Mapom rozmieszczenia towarzyszy tekst objaśniający, w którym podana jest krótki charakterystyka morfologiczna danego taksonu, omówiona jest szczegółowo jego ekologia i warunki siedliskowe, zasięg pionowy oraz bliżej scharakteryzowane przykładowe stanowiska z podaniem towarzyszących mu gatunków.

Po Anglii i Szkocji, Walia jest trzecią pod względem wielkości krainą Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, zajmującą obszar 20 768 km², czyli nieznacznie tylko większy niż nasze województwo podlaskie. Dzięki temu opracowaniu, Walia posiada chyba najlepiej poznaną florę mszaków w świecie, gdyż podobną florę Północnej Walii wydał w 1988 roku M. O. Hill, a ostatnio ukazały się takie same flory dla hrabstw: Carmarthenshire wydana przez S. Bosanqueta, J. Grahama i G. Motleya w 2005 roku, Pembrokehire opracowana przez S. Bosanqueta¹ i wydana 5 lat później oraz opublikowane przez R. G. Woodsa w latach 1993 i 2006 flory Radnorshire i Brecknock. Takim bogactwem kompletnych lokalnych flor mszaków nie może poszczycić się żaden inny region Wielkiej Brytanii. – RYSZARD OCHYRA, ul. Fryderyka Zolla 39, 30-898 Kraków, Polska.

DOI: <https://doi.org/10.35535/ffgp-2019-0021>

¹ Patrz recenzja R. Ochyry *Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica* 20(2): 424–425 (2013).